

Вугледарська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 2

Вугледарської міської ради

*«Всеукраїнський конкурс на кращу туристсько-краєзнавчу
експедицію учнівської молоді з активним способом пересування
«Мій рідний край» в 2016 році»*

ЗВІТ

Про експедицію з патріотичного краєзнавства

з активним способом пересування – екскурсія-подорож дальня категорійна

**Тема: «Запоріжжя-Національний заповідник острів Хортиця – колыска
Запорізької Сечі»**

Здійснена по місту Запоріжжя

з 16.04.2016 до 16.04.2016

Керівник: Макушкіна Марина Олександрівна

2016 рік

Зміст

1. Анотація	3
2. Довідкові відомості про маршрут.....	4
3. Відомості про район експедиції.....	8
4. Картографічний матеріал.....	9
5. Опис краєзнавчо-дослідницької роботи.....	10
6. Додатки	28
7. Висновки.....	41
8. Список літератури.....	42

Анотація

Головна мета екскурсії-подорожі «Запоріжжя-Національний заповідник острів Хортиця – колыска Запорізької Сечі» - зацікавити учнів історією своєї країни, культурою та традиціями українців, розширення світогляду, виховання почуття патріотизму та гордості за свою Батьківщину, розвитку пізнавальних інтересів та формування пізнавальної активності, виховання естетичної культури.

Острів Хортиця – це найбільший острів на річці Дніпро. Це є унікальне місце з точки зору географії, і природного ландшафту й історичного минулого. В 2005 році йому було присвоєно статус національного історико-культурного заповідника, а двома роками пізніше за результатами однойменного всеукраїнського конкурсу він увійшов до числа «Семи чудес України». Розташований у межах сучасного міста Запоріжжя, трохи нижче дніпровських порогів, де зараз знаходиться знаменитий Дніпрогес, острів Хортиця витягнувся на 12,5 км з північного заходу на південний схід. Ширина ж його набагато менше, всього 2,5 км.

Ніби оперезаний великою рікою, острів незмінно вражає всіх, хто тут буває. Хортиця приваблює славою і героїкою давно минулих днів, викликаючи інтерес мандрівників з усіх куточків планети, які прагнуть не просто досліджувати його, а буквально злитися воєдино з неповторними красою тутешніх місць. Людська цивілізація, звичайно, встигла «наслідити», її вплив на Хортиці можна бачити суцільно й поруч. Однак остаточно зіпсувати це місце неможливо за визначенням, тому що сама природа подбала про те, щоб над існуючим тут унікальним мікрокліматом не виявилось владних ні час, ні справи рук людських.

Довідкові відомості про маршрут, його туристсько-спортивну складову

16.04.2016 група учнів Вугледарської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2 здійснила екскурсію «Запоріжжя-Національний заповідник острів Хортиця – колиска Запорізької Сечі» за видом туризму екскурсія-подорож дальня категорійна.

Нитка та довжина активної частини маршруту: місто Запоріжжя – острів Хортиця. Тривалість всієї подорожі склала 14 годин, активної частини подорожі – 8 годин.

Екскурсія здійснювалася за допомогою екскурсійних автобусів, які супроводжували учнів на протязі всієї подорожі. Графік руху та програма туру мала такий вигляд:

6.00 – виїзд з міста Вугледар до міста Запоріжжя.

9.30 – зустріч з гідом та оглядова екскурсія по місту Запоріжжя.

10.30 – пішохідна екскурсія по ДніпроГЕСу.

12.00 – виступ Кінного театру на острові Хортиця.

13.30 – пішохідна екскурсія по острову Хортиця (північна частина).

14.40 – екскурсія по Запорізькому культурно-історичному комплексу «Запорізька Січ»

16.30 – обід

17.30 – виїзд з міста Запоріжжя до міста Вугледар.

Керівник екскурсії – Макушкіна Марина Олександрівна, вчитель географії Вугледарської ЗОШ № 2.

**Список учнів Вугледарської ЗОШ № 2, які їдуть на екскурсію до м. Запоріжжя (о.
Хортиця) 16.04.2016**

№	ПІБ учня	Клас	Дата народження	Адреса
1	Кравцов Максим Олегович	5-В	14.02.2005	Шахтарська 22-55
2	Савченко Лія Сергіївна	5-В	10.04.2005	с. Павлівка, вул. Леніна 61
3	Ніконенко Поліна Віталіївна	5-В	18.07.2005	13 Десантників 51-81
4	Ткачук Катерина Геннадіївна	5-В	17.03.2005	Шахтарська 14-56
5	Гільова Софія Сергіївна	5-В	17.02.2005	30 років Перемоги 13-16
6	Істоміна Катерина Ігорівна	5-В	18.11.2004	Трифонова 34-2
7	Антипенко Альбіна Іванівна	5-В	04.07.2005	Трифонова 16-52
8	Новак Вікторія Євгенівна	5-В	28.04.2005	Шахтарська 14-55
9	Олейник Данило Олександрович	5-В	19.03.2005	Радянська 8-4
10	Соловей Юлія Іванівна	5-В	28.01.2005	Молодіжна 12-7
11	Лисенко Олексій Володимирович	3-А	30.03.2007	Шахтарська 14-55
12	Кулік Ірина Валентинівна	7-В	06.06.2002	Трифонова 8-87
13	Молофієнко Нікіта В'ячеславович	7-А	01.12.2002	30 років Перемоги 14-69
14	Клещова Валерія Миколаївна	7-А	20.05.2003	Шахтарська 8-43
15	Подбуцька Анастасія Володимирівна	8-А	28.01.2002	Шахтарська 24-48
16	Корчинська Марія Львівна	8-А	06.11.2001	Шахтарська 24-25
17	Воротинцев Руслан Віталійович	7-А	26.10.2002	Шахтарська 22-79
18	Тимошенко Анна Андріївна	7-А	21.03.2003	Трифонова 8-54
19	Підгайна Єлизавета Вадимівна	7-А	12.01.2003	13 Десантників 41-49
20	Болотова Лоліта Русланівна	6-Б	30.01.2004	13 Десантників 47-60
21	Силка Дарина Дмитріївна	6-Б	04.11.2003	Радянська 8-29
22	Волошина Віолетта Андріївна	6-Б	18.02.2004	30 років Перемоги 7-59

23	Волошин Дмитро Андрійович	3-В	04.02.2007	30 років Перемоги 7-59
24	Мосьпан Михайло Петрович	6-Б	24.08.2004	30 років Перемоги 3-13
25	Хаджолова Катерина Олексіївна	6-Б	11.03.2004	Шахтарська 16-42
26	Семко Єлизавета Євгенівна	6-Б	01.06.2004	30 років Перемоги 1-32
27	Круподьор Анастасія Дмитріївна	7-А	20.10.2002	30 років Перемоги 13-22
28	Бенгард Богдан Вікторович	7-А	16.02.2003	Шахтарська 44-12
29	Вовокобой Аліна Андріївна	7-А	16.01.2003	13 Десантників 7-47
30	Савін Данило Олегович	7-А	15.01.2003	Шахтарська 42-41
31	Самойленко Марк Дмитрович	7-А	11.01.2003	13 Десантників 25-69
32	Тютюнник Олег В'ячеславович	7-А	04.02.2003	Шахтарська 8-65
33	Символос Дар'я Романівна	7-А	18.04.2003	30 років Перемоги 24-44

Екскурсія відбувалася в місті Запоріжжя – острів Хортиця (малюнки 1, додаток 1), на якій учні ознайомилися з історією міста Запоріжжя та його пам'ятками, побачили ДніпроГЕС, виставу Кінного театру, мальовничі краєвиди та історію острова Хортиця.

Мал. 1 Площа Маяковського

Дещо складною була пішохідна екскурсія по північній частині острова Хортиця. Це було пов'язано з рельєфом даної місцевості (мал. 2). Необхідно мати зручне взуття під час екскурсії.

Мал. 2 Пішохідна екскурсія Північною частиною острова Хортиця.

Відомості про район експедиції

Наявність історичних пам'яток, архітектурно-етнографічних споруд, пам'яток природи, м'який клімат роблять місто Запоріжжя привабливим для туризму. Основу привабливості міста в сфері туризму складають історичні пам'ятки, архітектура комплексу греблі Дніпрогесу, самий довгий у Європі проспект Соборний і, звичайно, перлина України – острів Хортиця, який є Національним заповідником і колискою вольності українського народу

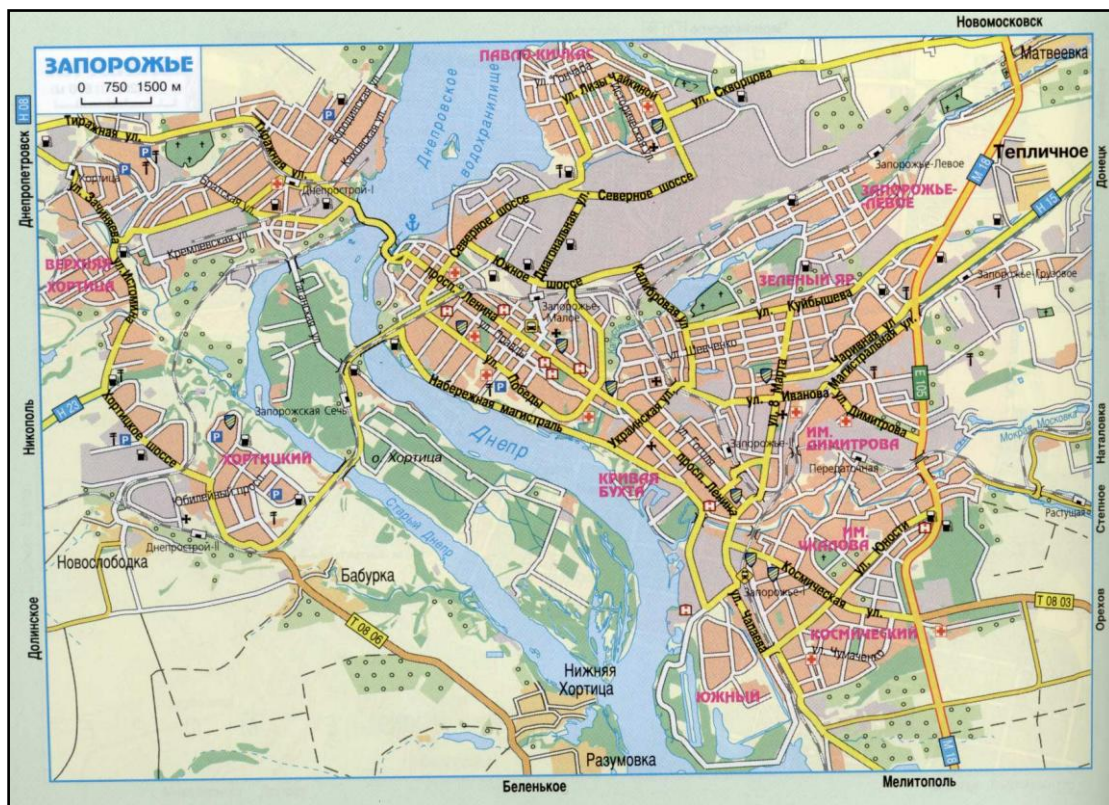
Острів Хортиця – це найбільший острів на річці Дніпро. Цей є унікальним місцем з точки зору географії, і природного ландшафту й історичного минулого. В 2005 році йому було присвоєно статус національного історико-культурного заповідника, а двома роками пізніше за результатами однойменного всеукраїнського конкурсу він увійшов до числа «Семи чудес України». Розташований у межах сучасного міста Запоріжжя, трохи нижче дніпровських порогів, де зараз знаходиться знаменитий Дніпрогес, острів Хортиця витягнувся на 12,5 км з північного заходу на південний схід. Ширина ж його набагато менше, всього 2,5 км (мал. 3 та 4). Для мандрівників на Хортиці проводяться сьогодні захоплюючі екскурсії з оглядом козацьких куренів, як житлових, так і військового призначення, площі, на якій приймалися важливі історичні і політичні рішення, церкви, де всім козацтвом служили служби, надаючи велике значення православного свята Покрови Пресвятої Богородиці. На території музейного комплексу є гончарні та ковальські майстерні, де кожен з гостей може спробувати свої сили в цьому промислі, отримати підкову на щастя і добру пам'ять.

Приблизний кошторис витрат – 500 гривень з учня. До кошторису входило: екскурсійне обслуговування, вхідні білети, харчування, страхування, транспортне обслуговування. Обладнання: фотоапарат, необхідні маршрутні документи для екскурсії-подорожі (дозвіли, накази, страхування, ліцензії, договори, медичні документи тощо), аптечка та ін.

Картографічний матеріал

Мал. 3 Оглядова карта

Мал. 4 Робоча карта

Опис краєзнавчо-дослідницької роботи

Почалася наша екскурсія містом Запоріжжя та його пам'яток. Автобусна екскурсія почалася з знайомства з промисловим підприємством: «Запорізький суднобудівельний завод» та «Запорізький металургійний завод», з архітектурними будівлями міста, проїхали «найдовшою вулицею у Європі» - проспект Соборний (мал. 5). Соборний проспект — центральна магістраль міста Запоріжжя. Простягається від Привокзальної площі біля вокзалу Запоріжжя І і закінчується площею Запорізькою поблизу Дніпровської ГЕС. Перетинає чотири міських райони — Комунарський, Олександрівський, Вознесенівський та Дніпровський. Протяжність проспекту становить — 10,8 км, завдяки чому розглядається як один із найдовших. Деякі джерела стверджують, що проспект є найдовшим в Європі. З 4 січня 1952 року до 19 лютого 2016 року проспект носив ім'я В. І. Леніна, після чого був перейменований у проспект Соборний.

Мал. 5 Проспект Соборний

Познайомилися зі «старим» та «новим» містом, побачили вежі-близнюки (мал.6).

Мал.6 Вежі-близнюки

Наступним об'єктом нашої екскурсії була центральна площа міста – Площа Маяковського, де ми змогли побачити цікаві пам'ятки культури (мал. 7, 8). Розташована на перетині центральної вулиці міста Запоріжжя — проспекту Соборного та проспекту Маяковського у Вознесенівському районі.

Головний фасад площі прикрашає самобутня і унікальна, як за технікою виконання, так і за задумом, фонтанна група: величезна чаша-всесвіт діаметром 25 м, де під тиском води вільно обертається планета Земля, яку уособлює велику сферичну кам'яну брилу (гранітну кулю) вагою 3,8 т, яка обертається під дією води, а по периметру її оточують сім кам'яних статуй в етностилі з граніту і смальти, які символізують собою життя і спадкоємність поколінь (Скіфи), достаток (Степ) і працьовитість (Чумаки), незалежність (козак Мамай) і єдність з природою (Мисливець), а також, звичайно, Кам'яні могили як пам'ятник всіх часів і народів, які за тисячоліття пройшли українською землею. «Фонтан життя»

побудований на площі Маяковського у 1968 році, реконструйований у 2004 році, який присвячений учасникам ліквідації та жертвам Чорнобиля. Щорічно відкриття фонтану здійснюється 26 квітня — в день пам'яті жертв Чорнобиля.

Мал. 7 Площа Маяковського

Мал. 8 Площа Маяковського

Також ми побачили будинок, у якому проходили зйомки фільму «Весна на Зарічній вулиці» (мал. 9).

Мал. 9 Будинок, у якому проходили зйомки фільму «Весна на Зарічній вулиці»

Далі ми відвідали бульвар Шевченка. Бульвар Тараса Шевченка — бульвар у Вознесенському районі міста Запоріжжя. Розташований перпендикулярно проспекту Соборного. Виник в кінці 1940-х років. З 1949 року носив ім'я Андрія Жданова. Отримав сучасну назву рішенням міської ради від 26 січня 1989 року.

У 2000-х роках за часів міського голови А. В. Поляка на бульварі споруджена мережа фонтанів і Годинник закоханих. 13 січня 2003 року Годинник закоханих стають музичними — щогодини вони, крім традиційного бою, грають мелодію неофіційного гімну Запоріжжя — пісні з кінофільму «Весна на Зарічній вулиці».

Також ми змогли побачити чудові пам'ятки: Лавка примирення, скульптури героям з фільму «Весна на Зарічній вулиці» сталевар Сашко Савченко та вчителька Тетяна Левченко (мал.10,11,12).

Мал. 10 Лавка примирення

Мал.11 Скульптура герою фільму «Весна на Зарічній вулиці» сталевар

Сашко

Мал. 12 Скульптура герою фільму «Весна на Зарічній вулиці» вчителька
Тетяна Левченко

Наступним об'єктом нашої екскурсії була Дніпровська ГЕС. Дніпровська ГЕС – велика гідроелектростанція півдня України, п'ята ступінь каскаду гідроелектростанцій, забезпечує електроенергією Донецько-Криворізький промисловий район. Станція знаходиться в місті Запоріжжі і є найстарішою серед каскаду електростанцій на річці Дніпро. На основі Дніпрогес в Запоріжжі було створено металургійний, хімічний та машинобудівний промисловий комплекс. Із спорудженням греблі, що на 50 м підвищила рівень води в Дніпрі, відкрилося судноплавство. Перша черга побудована у 1927-32 рр., під час Великої Вітчизняної війни зруйнована, відновлена у 1944-50 рр. потужністю 650 МВт. У 1969-80 рр. збудовано Дніпрогес-2 потужністю 836 МВт.

Ми змогли побачити архітектуру комплексу греблі Дніпрогесу, відчули роботу «дихаючого» моста біля ДніпроГЕСу (мал.13,14,15,16).

Мал. 13 Архітектура комплексу греблі Дніпрогесу

Мал. 14 Архітектура комплексу греблі Дніпрогесу

Мал. 15 Архітектура комплексу греблі Дніпрогесу

Мал. 16 «Дихаючий» місту біля ДніпроГЕСу.

Далі ми вирушили на острів Хортиця. **Національний заповідник «Хортиця»** — створений у 1965 році, а статус національного отримав б

квітня 1993 року постановою Кабінету Міністрів України. До його складу входить сам острів Хортиця і прилеглі острови та скелі: Байда, Дубовий, Ростьобин, Три Стоги, Середня, Близнюки, урочище Вирва на правому березі Дніпра, що мають загальнодержавне та історичне значення. Загальна площа заповідника — 2 386,86 га. В 2005 році йому було присвоєно статус національного історико-культурного заповідника, а двома роками пізніше за результатами однойменного всеукраїнського конкурсу він увійшов до числа «Семи чудес України».

Історія створення Національний заповідник «Хортиця»

Першими кроками по визнанню Хортиці важливим об'єктом природної, культурної та історичної спадщини стало оголошення території острову пам'яткою природи місцевого значення у 1958 році та отримання статусу пам'ятки природи республіканського значення у 1963 році.

Але роком народження заповідника все ж став рік 1965-й, коли в серпні цього року П. Тронько, тоді заступник Голови Уряду України, разом з колишнім секретарем ЦК КП України А. Скабою та заступником голови Запорізького облвиконкому М. Киценком підготували для керівництва і відстояли ідею про необхідність увічнення пам'яті запорозького козацтва. Доповідь П. Тронька про увічнення пам'ятних місць, пов'язаних з історією козацтва, 31 серпня 1965 р. розглянула Президія ЦК КПУ. Її виголошення супроводжувала, як пише Ю. Данилюк, незвична тиша. Члени і кандидати в члени Президії, крім секретаря ЦК, не поспішали висловити свою власну думку, очікуючи реакції першого секретаря ЦК КПУ П. Шелеста. Його думка і визначила хід обговорення питання, поставленого на порядок денний. П. Шелест висловив надію, що внаслідок проведення великої й цілеспрямованої роботи буде створений величний меморіал, гідний славного історичного минулого українського народу.

Острів Хортиця в місті Запоріжжі, Постановою Ради Міністрів України № 911 від 18.09.1965 р. «Про увічнення пам'ятних місць, зв'язаних з історією запорозького козацтва», був оголошений Державним історико-культурним

заповідником. З цього часу розпочався процес створення та розбудови заповідника. Політична відлига другої половини 50-х — початку 60-х рр. ХХ ст., породжені нею процеси і прийнята Постанова 1965 р. вселяли надії на позитивні зрушення в національно- культурній сфері республіки.

На острові Хортиця передбачалось здійснити такі заходи:

- оголосити о. Велика Хортиця Державним заповідником без права забудови його житловими будинками;
- створити в північній частині острова, навпроти Дніпрогесу ім. В. Леніна, тематичний садово-декоративний парк історії запорозького козацтва, прикрасити його й упорядкувати скульптурами видатних козацьких діячів — Северина Наливайка, К. Косинського, Т.Федоровича, Я. Острянина, П.Павлюка, І. Сулими, Б. Хмельницького, Івана Сірка та ін.;
- у центрі цього парку розбити площу 2–3 га, на якій спорудити монумент-панораму, присвячену історії запорозького козацтва;
- тематично оформити композиційними скульптурами численні урочища острова на теми: «Прибуття селян на Запоріжжя», «Перед походом», «Козацька рада», «Прибуття Б. Хмельницького на о. Велика Хортиця», «Розправа з польською шляхтою» тощо;
- на одному з порогів біля Дніпрогесу поставити бронзову скульптурну групу «Козаки в дозорі»;
- міст, який буде будуватися на о. Велика Хортиця, згідно з Генеральним планом забудови міста, прикрасити скульптурами запорозьких козаків;
- На Чорній скелі реконструювати козацький курінь, де експонувати побутові речі запорозьких козаків;
- перевезти і встановити в урочищі Сагайдачного хату козацького старшини ХVIII ст.;
- реставрувати рів і вал Хортицької козацької засіки;

- у заплаві Великої Хортиці, де колись причалювали на чайках запорожці, встановити реконструкцію запорозьких чайок у натуральну величину;

- на території заповідника створити майстерню для виготовлення сувенірів (козацьких люльок, порохівниць та іншого) для туристів і екскурсантів;

- з часом цей тематичний садово-декоративний парк слід перетворити в етнографічний музей під відкритим небом південних районів України.

З сучасного погляду ці заходи були надто креативними, сміливими, прогресивними і, водночас, не обґрунтованими, за думкою першого директора заповідника А. Сокульського, з точки зору науки. 3 листопада 1965 р. у м. Запоріжжі відбувся перший конкурс проектів історико-культурного заповідника на о. Хортиці. І попереду було ще п'ять років пошуків, проектування, конкурсів і відбору найперспективніших пропозицій. Проекти Хортицького заповідника удосконалювались до 1970 р., конкурси проводились щорічно. Протягом цього періоду був виконаний значний комплекс наукових, проектних, пошукових робіт, що став основою для втілення проекту в експозитивне вирішення. В серпні 1970 р. Міністерство культури України, Академія наук України, Запорізький облвиконком визначились щодо плану тематично-експозиційної спрямованості Державного історико-культурного заповідника запорозького козацтва на о. Хортиці. Державний історико-культурний заповідник мав складатись із:

1. Музею історії запорозького козацтва з п'ятьма діорамами.
2. Етнографічного розділу.
3. Тематичного парку.

А з 01.09.1970 р. було сформовано дирекцію Державного історико-культурного заповідника запорозького козацтва на о. Хортиця. Першими співробітниками заповідника стали історики Л. Костенко, Т. Шевченко, В. Шевченко, інженер В. Борисов. Дещо пізніше в заповіднику працювали В. Шелест, Л. Юхимчук, Г. Ухань, В. Єрмак, Г. Ткаченко, О. Абліцов, С. Хуповка, В. Баранник, Д. Коваленко, Т. Мовшиць, В. Антипенко та ін. Це були люди, які

йшли не лише працювати в заповіднику, а служити великій ідеї Батьківщини. Кожен із них вів нелегку, під час виснажливу нервову боротьбу з численними «землекористувачами» заповідної землі, опором місцевої влади.

Як зазначав А. Сокульський «...Завдання перед колективом стояли складні, їх виконання контролювали М. Киценко (щотижня) й апарат облуправління культури, який до 1972 р. очолював історик і прекрасний літератор С. Кириченко. Найважливішим для колективу науковців було вивчити історію українського козацтва, запорозьких січей, матеріальну й духовну культуру запорожців, щоб одразу включитись у наукове проектування і розробку урядової програми увічнення пам'яток запорозького козацтва. Тодішній стан історичної науки про козацтво був настільки вульгаризований схоластичними компартійними схемами класового підходу, що годі було й говорити про науково об'єктивне відтворення найяскравішого явища в середньовічній і новітній історії українців. На праці Д. Яворницького, В. Антоновича, М. Грушевського, А. Кримського, І. Крип'якевича посилатись було заборонено, не кажучи вже про істориків з еміграції. Всі, хто був причетний до створення Хортицького козацького заповідника, — М. Киценко, С. Кириченко, колектив заповідника, київські вчені і митці, що так чи інакше були пов'язані з реалізацією урядової програми УРСР щодо козацтва, перебували під подвійним контролем. Перший — офіційний — відділ пропаганди й агітації обкому КПУ, а другий — нелегальний — обласного управління КДБ».

Протягом 1971—1972 рр. велось будівництво зони обслуговування, де мали бути стоянки для автотранспорту, кафе на 100 місць, екскурсійне бюро і службові приміщення. Спорудження будівлі музею здійснювалось повільно. «За 1971—1975 рр. кошти, що виділялись на спорудження меморіального комплексу, не використовувались. У 1976 р. з 95 тис. було використано лише 66 тис. крб.; у 1977 із 140 — лише 52 тис. крб.; у 1978 із 190 тис. крб. використано 34,7 тис. крб.».

Однак колектив заповідника не припиняв роботу. Уже в середині літа 1972 р. академічні інститути схвалили тематико-експозиційний план Музею

історії запорозького козацтва. І не дивлячись на це, 28 вересня 1973 р. ЦК КПУ скасував своє попереднє рішення про увічнення пам'яті місць, пов'язаних з історією запорозького козацтва, й поставив нове завдання: спорудити на о. Хортиця Музей історії міста Запоріжжя, який мав стати філією Запорізького краєзнавчого музею. Ідейно-тематичне спрямування музею, як і всього комплексу, повинно було відображати основні події історії Запоріжжя, передусім революційну боротьбу за встановлення радянської влади та соціально-економічні перетворення, здійснені в Запоріжжі з перемогою соціалізму.

На зведеному кургані біля музею замість скульптурної групи «Козаки в дозорі» рекомендувалося встановити монумент «Дружба народів СРСР» на честь робітничого класу. Етнографічна частина комплексу взагалі вилучалася з будь-яких тематико експозиційних планів.

Ці пропозиції перекреслювали всі заходи, як писав П. Тронько, розпочаті в 1965 р. на виконання прийнятої 18.09.1965 р. постанови Уряду.

Робота над новою тематикою заповідника тліла роками, у кінці 1970-х рр. спинилось будівництво споруди музею, за «власним бажанням» у 1979 р. звільнився директор заповідника — Арнольд Сокульський. Йшов час, на Хортиці змінювалися директори. Проте колектив заповідника не розпався, «продовжував вивчати історію козацтва, водночас розшукуючи й збираючи матеріали соціалістичної доби як того вимагали обставини, що склалися у зв'язку з реформуванням заповідника».

Два роки потому в заповідник повернувся перший директор. Його зустрів: нульовий цикл будівлі музею, відсутність затвердженого тематико-експозиційного плану, художніх ескізів оформлення музейної експозиції й екстер'єрів музейного комплексу, незакінчене будівництво блоку обслуговування. Колектив заповідника, ядро якого становили Т. Шевченко, Л. Юхимчук, В. Єрмак зберігся, і на чолі з повернутим директором, розпочалась робота по спорудженню і оформленню музею. 14 жовтня 1983 р. перша черга музейного комплексу була відкрита. На Хортиці запрацював Музей історії Запоріжжя. Оформлявся музей за

проектом художника-монументаліста і головного художника комплексу А. Гайдамаки. З групою художників-ковалів і дизайнерів з Києва і Хмельницького, він і колектив заповідника впорались із завданням. Інтер'єр музею був вирішений на гідному художньому рівні, в експозиційних прийомах були використані нові погляди і художнє мислення. Художні діорами виконувались художником Студії ім. М. Грекова М. Овечкіним та народним художником України СРСР О. Троценком. «Проіснувала ця експозиція без істотних змін з 1983 до 1988 р., коли була повернута на Хортицю козацька тематика», писала Апанович О.

У 1988 р. Хортицькому музею повернули статус «Музею історії запорозького козацтва». А з отриманням Українською державою незалежності, пропагувались і національні цінності. Відзначались пам'ятні дати: 180 років з дня народження Т. Шевченка, 300 років від дня народження кошового останньої Січі П. Калнишевського, 310-та річниця кошового Чортомлицької Січі І. Сірка, 225-річчя зруйнування російським царатом Нової Січі (1775), 220-річчя Хотинської війни, 50 років з дня смерті видатного дослідника козацтва Д. Яворницького, фестиваль козацької пісні «Хортиця», у 1991 р. за сценарієм М. Ткача, а в 1992 р. — А. Сокульського та режисерами Б. Шарварко і Д. Мухарським були проведені театральні вечірні вистави на о. Хортиці, присвячені 500-річчю виникнення козацтва.

Скелі острова Хортиця

Найвеличнішою формою рельєфу дніпровського узбережжя безперечно є хортицькі скелі. Ці масивні гранітні утворення захоплюватимуть вас щоразу, як наблизитесь до них. Стоячи на високому скелястому урвищі над величним Дніпром, слухаючи шум вітру й дніпрових вод, починаєш по-справжньому відчувати всю міць цих древніх супутників ріки. Тільки вдумайтесь – вік скель, що висять над Дніпром на острові Хортиця й правому березі Старого Дніпра навпроти острова – більше 2,5 мільярдів років (для порівняння, вік Сонячної Системи – близько 4,6 мільярдів років). Ровесників хортицьких скель немає більше ніде на планеті! Основа скель Хортиці – Український кристалічний щит,

найдавніша ділянка протоматерика Мегатеї, яка зберіглася в первинному вигляді і виходить на денну поверхню в північній і північно-західній частині Хортиці. Ці скелі настільки древні, що не мають в собі слідів навіть найпримітивнішого життя! Коли утворювались ці породи, на Землі не було навіть кисневої атмосфери. Прогулюючись скелями, ви можете буквально доторкнутися до моменту зародження життя на Землі. Ці древні утворення збереглися в тому вигляді, якими були в ті часи.

Як уже зазначалось раніше, скелі розташовані переважно в північній і північно-західній частині Хортиці по береговій лінії, а також на правому березі Старого Дніпра навпроти острова. Висота скель досягає 40 – 50 метрів над рівнем Дніпра, їх висота поступово знижується з півночі на південь острова. Основа острова Хортиця являє собою пласку гранітну плиту, нахилену під кутом з півночі на південь. У північній частині острова ця плита виходить на поверхню, ближче до центральної частини вона практично сягає рівня дніпровських вод, а далі до півдня острова входить глибоко під землю, стаючи невидимою під товщею осадових порід. Скельові породи острова представлені в основному гранітами та гнейсами.

Найбільш примітні скелі Хортиці мають власні назви. Серед них – скелі Чорна, Лазні, Верхня Голова, Совутина, Ушвива, Думна, Середня Голова, Нижня Голова, Гавунівська, Наумова, Копичевата. Деякі правобережні скелі також мають назви – Отара, Рогози, Канцерівська. Багато назв скель беруть походять ще з часів козацтва (Совутина, Наумова та інші), назви частини скель завдячують своєму розташуванню (Верхня, Середня, Нижня Голова) або своєму зовнішньому вигляду (Отара, Копичевата).

Найвищі скелі знаходяться в північно-західній частині Хортиці. Але окремої уваги заслуговують і скельні ландшафти північно-східного сегмента острова. На відміну від західних скель, тут вони дещо нижчі, частіше зустрічаються прямі виходи до берега Дніпра. Але найцікавіше, що тут берег Дніпра усіяний сотнями та навіть тисячами кам'яних валунів. Кам'яні розсипи покривають піщаний берег

від ущелини Січові Ворота до скелі Ушвива, на якій стоїть міст Преображенського. Далі нагромадження валунів також спостерігаються, але дещо рідше. Ці численні камені принесено сюди льодовиком, який, пройшовши до межі нинішнього м. Дніпропетровська і зупинившись там, почав танути. У товщі льодовика за час його просування накопичилась безліч каменів і валунів, які при таненні льодовика були принесені потужним водним потоком до берегів Хортиці, що розділяє Дніпро на два рукави. Врізавшись у берег острова, валуни зупинились у східній частині узбережжя, й перебувають тут і нині. Таким чином, на Хортиці є не тільки свідки зародження життя на Землі – скелі Українського щита, але й свідки одного з суворих льодовикових періодів. Камені, хаотично розкидані по берегу й мілководдю, створюють мальовничу панораму Дніпра.

Нам вдалося побувати на Північних скелях Хортиці. Ми побачили дивовижні краєвиди Дніпра та скель, головний міст через річку Дніпро, ДніпроГЕС, пам'ятку історії «Імовірне місце загибелі Київського князя Святослава Ігоровича, дуже унікальні рослини тощо (додаток 2,3,4,5).

Кінний театру «Запорізькі козаки»

Далі нам вдалося переглянути виступ Кінного театру «Запорізькі козаки» – театралізовану виставу. Пещені, породисті коні, яскраві національні костюми, український колорит, середньовічне зброя створюють ілюзію історичної реальності. Кожен виступ Кінного Театру - це справді незабутні моменти життя!

Після виступу театру ми катались на конях. Також можна було придбати українські сувеніри та вироби коваля, виготовлені прямо у нас очач. На Кінному театрі ми ознайомилися з однією з найбільш героїчних сторінок української історії початку ХХ століття. Хортицький кінний полк, також відомий як «Полк Чорних запорожців», який входив до складу Запорізької дивізії, був сформований під час Першої світової війни (1915) і брав участь у боях проти німецьких та австрійських військ. У період Громадянської війни жодного разу не зазнав поразки в битвах. Це було найсильніше підрозділ Української народної армії.

Нашій увазі представлена експозиція зброї 17 - 18 століть і часів громадянської війни, а також вельми екстравагантна уніформа хортицьких воїнів, що дала полку назва «Полк чорних запорожців», та інші експонати: тачанка, кулемет, прапори та інше.

Крім цього, ми ознайомилися з унікальною експозицією старовинних прасок і простежили всі стадії еволюції праски - від злегка обробленого кругляка до сучасності (колекція налічує понад 200 штук), а також побачили інші предмети побуту 19-20 століть, які були присутні в інтер'єрі.

Поряд з Кінним Театром знаходяться перші експонати музею стародавнього судноплавства - кораблі типу «Чайка», «Бригантіна» XVIII ст., підняті з дна Дніпра біля острова Хортиця. Їх унікальність полягає в тому, що подібних пам'яток на території Європи на сьогоднішній день не виявлено. Проект «Запорізька чайка» є єдиним реалізованим проектом з підйому, консервації та реставрації старовинних суден на території СНД (додаток 6,7,8).

Історико-культурний комплекс "Запорізька Січ"

Далі ми відвідали Запорізький історико-культурний комплекс «Запорізька Січ». Відвідавши цей музей ми змогли не тільки почути, але й побачити усі особливості життя запорізьких козаків (додаток 9,10,11,12,13).

Історико-культурний комплекс "Запорізька Січ" – це своєрідна реконструкція фортеці козаків 16-18 століть. Острів у той час був стратегічним пунктом на шляху татар під час нападу на українські землі, тому як політичний вплив Польщі, яка контролювала у той час більшу частину земель України, в цьому місці було мінімальним.

Сама поява Запорізької Січі пов'язане з ім'ям Вишневецького. Саме він у першій половині 16 століття став засновником першого замку на острові Малій Хортиці. Потім, розташовані недалеко від порогів Дністра вісім фортець і об'єдналися в загальне поняття Запорізької Січі, яка стала центром козацтва.

Музей був відкритий в 2004 р. Це копія цього поселення козаків, яке стало частиною музейного комплексу на північному сході острова Хортиця. Фортеця обнесена ровом, валом, колод частоколом. В самому центрі фортеці знаходиться церква, яку оточують господарські та службові будівлі і житлові будинки. По периметру всього частоколу розташовані сторожові вежі. В селищі є січова школа та будинок кошового отамана, козацькі курені і пушкарня. На дзвіниці місцевої церкви зовсім недавно з'явилися дзвони.

На самому початку будівництва за межами фортеці відтворили споруди селян і імітацію колодязя. Але, як і багато років тому в реальному житті козаків, так і зараз, ті споруди, які знаходилися за межами фортеці, піддавалися розграбуванню і були зруйновані вже сучасними людьми.

У 2009 році було проведено офіційне відкриття цього комплексу і на даний момент туристичний комплекс "Запорізька Січ" відкритий для всіх відвідувачів і користується великою цікавістю у туристів.

Додаток 1.

Запорізький історико-культурний комплекс «Запорізька Січ»

Додаток 2.

Головний міст річки Дніпро та його краєвиди

Додаток 3.

ДніпроГЕС та унікальні рослини острова Хортиця

Додаток 4

Унікальні рослини та краєвиди острова Хортиця

Додаток 5

Пам'ятка історії «Імовірне місце загибелі Київського князя Святослава
Ігоровича

Додаток 6

Кінний театру «Запорізькі козаки»

Додаток 7

Кінний театру «Запорізькі козаки»

Додаток 8

Кінний театру «Запорізькі козаки»

Додаток 9

Історико-культурний комплекс "Запорізька Січ"

Додаток 10

Історико-культурний комплекс "Запорізька Січ"

Додаток 11

Історико-культурний комплекс "Запорізька Січ"

Додаток 12

Історико-культурний комплекс "Запорізька Січ"

Додаток 13

Історико-культурний комплекс "Запорізька Січ"

Висновки

Екскурсія-подорож «Запоріжжя-Національний заповідник острів Хортиця – колиска Запорізької» дуже зацікавила учнів історією своєї країни, культурою та традиціями українців, розширила світогляду учнів. Ця екскурсія дала можливість виховання у учнів почуття патріотизму та гордості за свою Батьківщину, розвитку пізнавальних інтересів та формування пізнавальної активності, виховання естетичної культури. Діти отримала дуже велике задоволення від екскурсії, змогли використати знання з побаченого на уроках географії, історії, природознавства та української літератури в школі.

Список літератури

1. <https://uk.wikipedia.org>
2. <http://khortytsalife.com>
3. <http://www.zp-kazaki.com>
4. <http://hortica.zp.ua>
5. <http://mapexpert.com.ua>